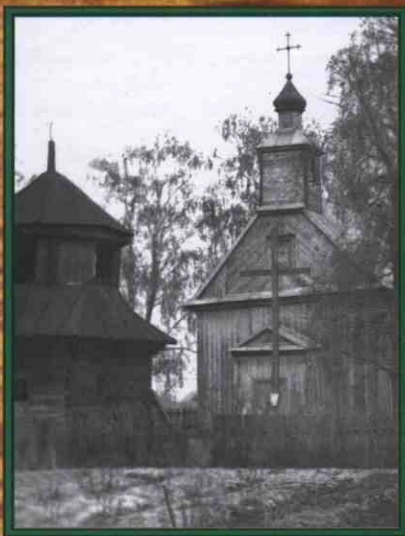

A 41791
9(c2)
P - 631

Володимир РОЖКО

Втрачені
православні святині
західної історичної Волині
1944-1988 рр.

Церква Успіння Божої Матері
поч. XVI ст. в селі Зарічне, розламана

Зміст:

Стоять церкви, як сироти, як вдови...	5
Розділ I. Новітня комуномосковська церковна неволя	
1.1. Друге «визволення» Волині комуномосковським окупантом в 1944 році і його перші наслідки	17
1.2. Початки нищення православних святинь у 1950–1960 рр.	55
1.3. Прохання, заяви і скарги – єдиний легальний прояв протесту вірних	73
Розділ II Закриття монастирів і нищення чернечого життя	
2.1. Милецький Св. Миколая і Зимненський Успіння Пресвятої Богородиці монастирі – перші жертви комуномосковських окупантів	102
2.2. Закриття монастирів і нищення чернечого життя на Рівненщині	119
2.3. Ліквідація чернечого життя на Крем'яниччині	133
2.4. Свято-Успенська Почаївська лавра, монастир Св. Троїці в м. Корці	138
Розділ III. Масове нищення православних святинь у 60–80-х рр.	
3.1. Нові інструкції Кремля на тотальне знищення релігії і церкви та їх злочинні виконавці	147
3.2. Нищення українських православних символів: могил, святих місць, придорожніх хрестів, книг, дзвонів тощо	202
Джерела до розділу I	214
Джерела до розділу II	221
Джерела до розділу III	224
Документи	230

2.2. Закриття монастирів і нищення чернечого життя на Рівненщині

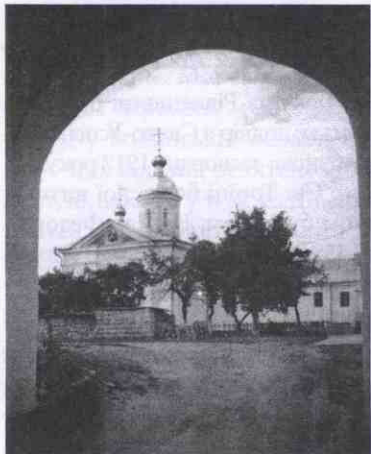
Станом на 1 січня 1945 року на Рівненщині ще діяло п'ять монастирів і монастирське подвір'я Свято-Успенської Почаївської лаври в м. Здолбунові, засноване 1912 року.

Дерманський монастир Св. Троїці бере свої витoki з XV ст., його засновником був князь Василь Федорович Острозький (помер 1459 р.). Перше документальне джерело датується 1499 роком. Цей дарчий запис на рукописній книзі повчань зробив онук князя Василя Костянтин Іванович Острозький (помер 1533 р.). Власне, засновниками і фун-

даторами монастиря Св. Троїці в Дермані були князі Острозькі. Обитель з часу заснування до поч. XVII ст. мала подвійне призначення: як фортеця, насамперед для охорони володінь князів Острозьких, та святиня, в якій молились її власники. Все це (фортеця й обитель) мало назву Дерманський монастир. Лише 5 липня 1602 року святійший патріарх Олександрійський Мелетій

*Собор Воскресіння Христового
в Рівному*

*Монастир Св. Троїці в Дермані
з в'їзної вежі-дзвіниці*

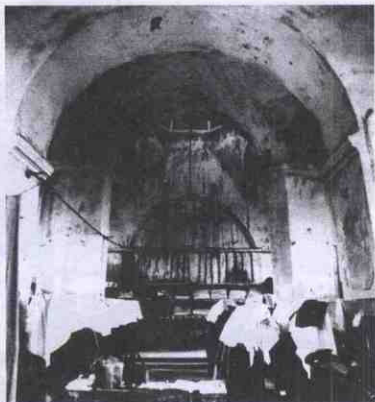
благословив фундацію князя К. К. Острозького на заснування обителі, в якій процвітало чернече, духовне, культурно-освітнє життя: друкарня, школа при монастирі, перекладацька праця і т. д.

З Дерманським монастирем Св. Троїці 20–30-х рр. ХХ ст. пов'язані життєписи владик УАПЦ Другого відродження 1941–1944 рр. та на еміграції митрополитів

Полікарпа (Сікорського), Никанора (Абрамовича). Никанор Абрамович за три роки перебування на засланні в монастирі 1928–1931 рр. зукраїнізував тут Богослужіння, тим самим поклав початок національного відродження святині нашого народу і повернення її в лоно рідної церкви [33, с. 111].

Станом на 1 листопада тут було 11 ченців і послушників з архімандритом Варлаамом (Цихоцьким Василем Мусійовичем, 1877 р. н.). Щоб ліквідувати цю давню обитель, московські комуноколлаборанти зробили такий хід: виселили ченців в інші монастирі, доки діючі, а сюди перевезли черниць із Святогірського Зимненського монастиря, щоб пізніше виселити і цих насельниць та зліквідувати святиню, що й сталося.

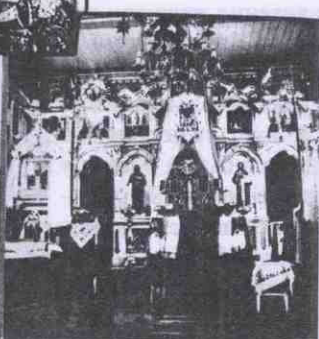
«Було б цілесообразно, якби Зимненський напівзруйнований монастир віддати у введення держави під опіку Архітектурного товариства, а насельниць монастиря (45 душ) переселити в Дерманський монастир. Братію ж Дерманського монастиря розподілити по монастирях Тернопільської області в Загаєцький, Крем'янецький Рівненської області

Внутрішній вигляд монастирського храму Св. Троїці в Дермані 1977 року після погрому червоними вандалами

Св.-Георгієвський скит під Берестечком, Дубенський монастир. В цих чоловічих монастирях можна повністю розподілити 11 чол. насельниць Зимненського монастиря, як жінки більше б принесли користі для Дерманського монастиря, ніж братія цього монастиря», – знаходимо в рапорті митрополиту Іоанну, патріаршому екзархові в Україні, від уповноваженого М. Діденка [34, арк. 116–117].

За цим «сценарієм», розробленим енкаведистом М. Діденком та ієрархом РПЦ, здійснено ліквідацію і переселення черниць Зимненського і виселення братії Дерманського монастирів. Дерманський монастир в 1949 році вже був заселений черницями і став жіночим. У 1950 р. ігуменею була Євлогія (Омельчук Марина Федорівна, 1895 р. н., освіта нижча), священник-настоя-

*Монастирський храм на Білівських хуторах
(зовнішній і внутрішній вигляд)*

тель – архімандрит Солярський Філарет Михайлович, 1874 р. н. Всіх монашествуючих – 51, а із них прибулих з Білівського скиту – 5 монашок [35, арк. 35–37]. Згідно зі «Списком насельниць Троїцького Дерманського жіночого монастиря за 1952–1960 рр.» на 01.01.1958 року проживало 57 насельниць на чолі з ігуменею Лукією (Дмитренко Наталія Іпполитівна, 1891 р. н.) [36, арк. 22].

Монастир-скит Пресвятої Богородиці на Білівських хуторах бере свої витоки з чуда 12 квітня 1927 року: оновилася ікона «Відшукання загиблих» у хаті селянки Степанеїди Надвохи, яка свою землю відпустила для обителі, і в 1928 році розпочалося тут будівництво церкви. А через чотири роки почалося будівництво Богородичного монастиря-скиту, який заснував тут архи-

мандрит Милітон (1898–1942 рр.), в миру Захарій Ярмусь із села Лідихіва Крем'янецького повіту. Скінчив парафіяльну школу, Волинську духовну семінарію в Крем'янці, богословський фа-

Храм Чесного Хреста в Дубні на місці монастирської церкви. Фото 30-х років

культет Варшавського університету, послушник, чернець Почаївської лаври, Богоявленського монастиря в Крем'янці, колишній старшина армії УНР. Отруєний агентами НКВД за вибір стати єпископом УАПЦ Другого відродження 1941–1944 рр. [37, с. 205–206]. По другій комуномосковській окупації братію монастиря-скиту на Білівських хуторах на чолі з о. Мефодієм (Лупійчуком) розігнано, поселено черниць, яких переведено до Дерманського монастиря в 1949 році, а святиня була піддана нарузі і вандалізації [38, арк. 35–37]. Нині святиня ця в руках московської церкви, тут 20 черниць і послушниць на чолі з ігуменею Алевтиною (Ганна), які перетворили обитель у монастир-маєток, а серед насельниць багато різних осіб із темним минулим – вчорашніх парторгів, компартійних і комсомольських активістів, сексотів КГБ [39; с. 44–49].

Черговою жертвою комуномосковських окупантів і їх місцевих комуноколаборантів стали монастирі Воздвиження Чесного Хреста Господнього в м. Дубно, Св. Юрія Переможця в с. Пляшева на Козацьких могилах.

“Козацькі могили” у с. Пляшева. Фото 1960 р.

Обитель Чесного Хреста Господнього в м. Дубно була улюбленим духовним храмом князя К. К. Острозького, заснована як пустельна, тобто відлюдна, пізніше спільножитна. Найімовірніше, заснована наприкінці XIV – у першій пол. XV ст. біля річки Іква на острівку, що його вона творила.

Свідченням особливої шани і любові князів Острозьких, її засновників було те, що князь К. К. Острозький щорічно удалявся в цей монастир на першій неділі Великого посту для молитов і покаянь, підготовку до сповіді і причастя. Тут знімав свій княжий одяг, надягав чернечий, щоб в такий спосіб підкреслити своє розуміння необхідності тісного єднання з ченцями в молитвах до Вседержителя. А щоб показати ченцям зразок богоугодного життя, покликав з Угорського монастиря в Галичині подвижника Іова (Заліза), з приходом якого тут процвітали глибока мораль і духовна чистота серед його насельників. З цієї обителі Іов Залізо перейшов до Почаївського монастиря [40, с. 12–13].

Монастир переживав періоди розквіту і занепаду, 1795 року московська окупаційна влада закрила святиню, а 1860 року її було відновлено. Коштом вірних 1884 року побудовано мурований храм, іконостас якого розмальовував відомий художник та іконопи-

сець О. Мурашко. З 1904 року монастир перестав бути філією Почаївської лаври, а 1921 року його повернено до попереднього статусу. Зберігалась безцінна ікона Божої Матері, покрита дорогою ризою

Такі руїни монастиря Івана Милостивого залишили по собі червоні атеїсти, с. Малі Загайці

з діамантами, перлами – дар князя К. К. Острозького. За вівтарем церкви знаходилося кладовище, каплиця-мавзолей графині Шувалової, яка загинула 1925 року. Під час Другої світової війни обитель постраждала.

По другому приході московських комуністических окупантів 1944 року розпочався їх наступ на давню святиню українського православ'я. Монахи перебували у приміщенні, забраному в них під райлікарню, яких хотіли взагалі розігнати. Їх безправне становище і побут бачимо з листа Уповноваженого у справах РПЦ по Рівненській області П. П. Дубовика на ім'я уповноваженого П. Ходченка в Києві від 7 грудня 1948 року:

«Наперекір розпорядженню по звільненню приміщення райлікарні, – писав цей енкаведист від церкви і віри, – монахи переселились на старе місце Дубенського монастиря “Пустинька”, де побудували собі дім і мають намір відремонтувати розширене приміщення церкви монастиря, куди перевезли з домової церкви культінвентар. Архієпископ Львівський, Тернопільський і Мукачевсько-Ужгородський священноархіман-

ЕСКІЗНИЙ ПРОЕКТ РЕСТАВРАЦІ
ПАМ'ЯТКИ АРХІТЕКТУРИ XVII-XIX СТ.
МОНАСТІРІ ІВАНІА МИЛОСТИВОГО
в с. М.Загаєці Тернопільської обл.

Загаєцький монастир Св. Івана Милостивого

дрит Почаївської лаври повідомляє П. С. Ходченка, що Дубенський хрестовоздвиженський монастир перейшов із тимчасового приміщення, наданого йому, на попередній монастирський маєток "Пустинька", просив зареєструвати монастир як філію Почаївської лаври, але я (Дубовик П. П.) від реєстрації відмовився. Одночасно прошу ваших вказівок по тому, що не виконано настоятелем монастиря розпорядження архієпископа Макарія і реєстрації монастирської громади, а також те, що Дубенський монастир при тому положенні фактично вважати не діючим, так як церковного приміщення в його розпорядженні немає» [41, арк. 11-12].

З подальшого листування дізнаємося, що архієпископ Макарій відпускав кошти на відновлення приміщення історичного Хрестовоздвиженського монастиря, який, за словами владики, має велике значення для віруючих західних областей України і тому слід вважати, що цей монастир і надалі існує.

Станом на 12 жовтня 1950 року в обителі перебувало 11 ченців, з них: один ігумен, шість ієромонахів, один ієродиякон. Ігумен – Алфей (Романюк Андрій Іванович, 1907 р. н.) [42; арк. 29–30]. Знищення монастиря і монастирища «Пустинька» було вирішено заздалегідь. Згідно з постановою Рівненської обласної ради № 1496 від 16 вересня 1950 року вікова обитель ліквідувалася. Нижче подаємо зміст цього ганебного, злочинного документа:

Постанова

виконавчого комітету Рівненської обласної ради депутатів трудящих від 16.09.1950 р. № 1496

1. Передати розрушене церковне приміщення бувшої церкви Дубенського чоловічого монастиря в розпорядження Рівненської обласної ради промислової кооперації під крохмально-паточний завод.

2. Віднести для промислово-господарських потреб крохмально-паточного заводу земельну ділянку 3,5 га.

3. Просити Раду в справах РПЦ при РМ СРСР санкціонувати передачу вказаного розрушеного церковного приміщення Рівненській обласній раді промкооперації.

Голова – Ф. Додь

В. о. секретаря – Л. Загорвчук [43; арк. 11].

На місці крохмально-паточного заводу по повному знищені святині московський комуноокупант руками місцевих колаборантів-комуністів влаштував смітник, очисні споруди. Так було ліквідовано святиню, звандалізовано і обезчещено монастирище – місце святе, намолене ченцями впродовж півтисячоліття.

Монастир-скит Св. Юрія на Козацьких могилах в с. Пляшева є твором українофобів – архієпископа-мо-

скаля Антонія (Храповицького), керуючого Волинською єпархією (1902–1914 рр.) і малороса архімандрита Почаївської лаври Віталія (Максименка), які на козацьких кістках серед острова Журавлиха возвели храм-пам'ятник по полеглих українських лицарях 1651 року під час Берестецької битви з військами польського короля Яна-Казимира монастирські будівлі, перенесли з с. Острів церкву Св. Михайла, 1650 р., й інше. Цю святу ідею пам'яті по полеглих героях-козаках вони хотіли поставити на службу «великорусской идеи», сучасною мовою «русскому миру».

Храм Св. Юрія, його розмалювання та архітектура мали суто національний український зміст і зроблено було це на вимогу тогочасної української громадської думки.

Будівництво святині розпочалося влітку 1909 року, на острові Журавлиха поставлено й освячено хрест. Розпочався збір грошей на будівництво, лепта України-вдови була найвагоміша. В 1912 р. храм-пам'ятник Св. Юрія було освячено, церкву Св. Михайла, 1650 р., в якій перед боєм молився гетьман Богдан Хмельницький, монастирський корпус. Сформовано комплекс «Козацькі могили». Ченці заповнили новозбудований монастир, заснували в ньому музей, пізніше – дитячий притулок. Буревії Першої світової війни своїм чорним крилом зачепили й святу обитель на козацьких кістках, але вже у часи окупації нашої землі поверсальською Польщею станом на 1930 рік було тут 17 ченців і послушників, якими керував ігумен Антоній (в миру Олексій Ляшук, 1892 р. н., з с. Млинівці Крем'янецького повіту), який впродовж трьох десятків років аж до закриття святині комуномосковським окупантом керував

монастирем і розбудував чернече життя. Величаві походи української свідомої молоді 30-х рр. ХХ ст. до меморіалу «Козацькі могили» перелякали польських окупантів землі нашої, і вони їх заборонили [45, с. 111–127].

Монастир-скит на «Козацьких могилах» пережив першу комуномосковську, нацистську окупації, а в 1944 році на довгі роки прийшла московсько-більшовицька окупаційна влада з усіма її складовими: червоний терор, нищення українського духу й української свідомості, русифікація та інше. В 1950 році насельників в обителі було: ченців і послушників – 12, черниць – три, та дві послушниці [46, арк. 31–34].

Комуномосковська окупаційна влада і її московська церква-служниця застосували до монастиря-скиту Св. Юрія перевірений засіб – зробити монастирський храм парафіяльним, ченців розігнати, а потому й закрити церкву, зняти з реєстрації парафіяльну громаду.

За документальними джерелами ДАВО 27 лютого 1954 року відбулася зустріч єпископа Волинського і Рівненського Паладія, ст. інспектора А. М. Пашкіна уповноваженого по Волинській області С. Ф. Богданова, уповноваженого у справах РПЦ по Рівненській області П. П. Дубовика (зберігся запис бесіди цих «охоронців» церкви і релігії). Подаємо запис їх розмови:

«Про монастир “Козацькі могили”. З цього питання єпископ Паладій заявив, що він прийняв заходи до його ліквідації шляхом перетворення в парафіяльну церкву. При тому послався на історичне значення тих місць, що належало б зберегти той монастир і відповідно його облаштувати. На засторогу Пушкіна А. М., що питання про ліквідацію цього монастиря вірила патріархія, Паладій відповів, що патріархію його попередник так

інформував на питання майстра того монастиря і ченців при ньому, Паладій заявив, що монахів відіслати в Почаївський монастир він не може, тому що єпископ Панкратій відмовляється їх прийняти із-за відсутності місць у Почаївському монастирі. Він припускає, що вони самі “розсмокчуться”.

Відносно монастирського майна Паладій заявив, що воно незначне, складається з пари корів, які являються власністю тих людей, а не монастиря як такого» [47, арк. 37–38].

У розмові чиновників цього святотатствуючого тендера – енкаведисти від церкви і церковники-енкаведисти – обговорювався сам процес ліквідації, а долю монастирів Св. Юрія в Пляшеві, Хрестовоздвиженського в Дубні, Св.-Богородичного подвір'я в Здолбунові вирішено було московськими ієрархами і їх енкаведистськими братами-уповноваженими ще в 1953 році, про що свідчать документи, які подаємо нижче.

Виписка

із журналу № 1 засідання Св. Синоду
від 27.01.1953 р.

Слухали 3. Рапорт преосвященного митрополита Київського і Галицького, екзарха України Іоана слідуючого змісту.

Преосвященний Панкратій архієпископ Львівський і Тернопільський (рапорт від 12.12.1953 р. за № 4215) звернувся до мене з проханням про передачу філіалів Почаївської Лаври, які знаходяться на території Волинсько-Рівненської єпархії:

1. Св. Георгіївський скит на «Козацьких могилах» біля Берестечка Волинської області.
2. Св. Хрестовоздвиженський монастир м. Дубно Рівненської області.

3. Св. Богородичне подвір'я в Здолбуніві, Здолбунівського району Рівненської області у ведення преосвященного Волинсько-Рівненської єпархії з метою покращення канонічного нагляду за ними.

Постановили: запросити преосвященного єпископа Волинсько-Рівненського Паладія, чи може єпархія помагати трьом скитам так, як їм помагала Почаївська Лавра, і в зв'язку з думкою по цьому питанню преосвященно Волинсько-Рівненського – буде винесено рішення [48, арк. 9].

Єпископ Панкратій – вірний слуга московського церковного і світського комуноімперіалізму-безперечно погодивсь на перевезення цих монастирських філіалів Почаївської лаври на парафіяльний статус, а це означало їх повну ліквідацію чернечого життя, а по тому й парафіяльного. І «рідна РПЦ» своєю постановою цей статус затвердила.

Виписка

із журналу № 7 засідання Св. Синоду
від 4 червня 1953 року

Постановили: ходатайство преосвященного архієпископа Львівського і Тернопільського про передачу філіалів Почаївської лаври, які знаходяться на території Волинсько-Рівненської єпархії у ведення преосвященного Волинсько-Рівненської єпархії як ПАРАФІЯЛЬНІ ОДИНИЦІ – задовільнити [49, арк. 32].

Було зліквідовано монастир-скит, а по тому і парафію.

Виконком Рівненської обласної ради направив листа від 18 жовтня 1962 року за № 1/39-2369 до ради в справах РПЦ при РМ СРСР з проханням зняти з реєстрації релігійну громаду в с. Пляшева Червоноармій-

ського району, яка припинила свою діяльність, і переобладнати церковні приміщення в школу, а вже 26 жовтня того року своєю постановою ця рада в Москві затвердила прохання рівненських атеїстів-комуністів, московських колаборантів [50, арк. 97]. Святиня була передана в руки місцевих комуноколаборантів, які перетворювали її в птахо-, кроле-, свиноферму, дільничу лікарню і т. д., допоки голос української громадськості не зазвучав так голосно, що його відлуння почула діаспора на Заході. Москва, кривава і злочинна, відступила. Постановою Товариства охорони пам'яток історії та культури, рішенням виконкому рівненської обласної ради «Про відкриття музею-заповідника в с. Пляшева Млинівського району» № 838 від 30 вересня 1965 року варварське злочинне насильство над козацькою святинею припинено [51, арк. 33–34]. Музей-заповідник «Козацькі могили» в 1965–1991 рр. мав свою голгофу, насильство московських комуноколаборантів продовжувалося, але в інших формах, хоч змії залишався той самий.

З постановою незалежної України започатковано відновлення монастиря, який нині перебуває в підпорядкуванні УПЦ КП, куди кожного року на прощу приходять десятки тисяч вірних.

Св.-Богородичне подвір'я Свято-Успенської Почаївської лаври засноване і розбудоване в м. Здолбунові в 1912 році. Це був церковно-релігійний комплекс: літня церква Успіння Пресвятої Богородиці, зимова церква Св. Миколая, приміщення для чорного й білого духовенства.

В 1950 році це житлове приміщення було насильно забрано під клуб піонерів [52, арк. 41, 47].

Упродовж років вели вірні боротьбу за свою святиню, про що ми писали в попередньому розділі. Не допомагали листи-прохання до вірних лєнінцїв Микити Хрущова, Леонїда Брежнєва з підписами сотнї вірних. У 1960 р. церкву Успїння Прєсвятої Богородицї знято з реєстру, прийнято рїшення розібрати як аварїйну, що й було зроблено червоними вандалами [53, арк. 172–179]. Аварїйнїсть святинї була така, що рвалися сталевї линви, коли її розтягали комуномосковськї колаборанти-вандали.

Комуномосковська окупацїйна влада впродовж неповних пївтора десятка рокїв на Рївненщинї лїквідувала, опрїч Св. Троїцї, жїночї обителї в м. Корцї, всї дїючї на 01.01.1945 р. монастирї, ченцїв і черницїв розїгнала, окремих, як в Дерманськїй Св. Троїцї обителї ігумена Глїба таємно вбито енкаведистськими катами, переодягненими у форму воякїв УПА [54, арк. 229–233].

Такї злочини проти Бога, Вїри, Церкви, святих обителї Божих вчинили комуномосковськї окупанти на Рївненщинї, закрили, звандалїзували прадавнї монастирї, опоганили, розтоптали святїсть мїсць, на яких вони стояли, знищили могили ченцїв на монастирищах – власне, нищили наші душі, нашу пам'ять, наше минуле і майбутнє.

2.3. Лїквідацїя чернечого життїя на Крем'янєччинї

Крем'янєччина – складова частина історичної Волині, до 1920 р. – в складї Волинськїй губернїї, до 1939 р. – Волинського воєводства, передана за першої комуномосковськїй окупацїї 1939–1941 рр. в склад Тер-

Виконком комісії
Турійської районної ради
депутатів трудящих
08.06.1978

Облвиконкому
на № 26-535/3
від 22.05.1978 р.

**Пропозиції
на раціональне використання знятих з реєстрації
культових споруд Турійського району**

№ з/п	Найменування споруди та її адреса	Чи перебуває під охороною держави як пам'ятник архітектури	Ким і в яких цілях використовується споруда	Технічний стан споруди	Пропозиції про використання
1.	Церква с. Бобли	ні	не використовується	аварійна	під знос
2.	Церква с. Оса	так	не використовується	вимагає значного ремонту	
3.	Церква с. Овлочин	ні	не використовується	аварійна	під знос
4.	Церква с. Ставки	ні	не використовується	аварійна	під знос
5.	Церква с. Окунин	ні	зерносховище колгоспу «Маяк»	задовільний	-
6.	Церква с. Новосілки	ні	зерносховище колгоспу «Маяк»	задовільний	-
7.	Церква с. Сомин	ні	проведена реконструкція	задовільний	-
8.	Церква с. Радовичі	ні	не використовується	аварійна	під знос
9.	Церква с. Перевали	ні	зерносховище колгоспу ім. Горького	задовільний	-
10.	Церква с. Туропин	так	не використовується	аварійна	під знос

Голова виконкому **І. І. Карпониз**

Держархів Волинської обл. – Ф. Р-393. – Оп. 2. –
Спр. 207. – Арк. 30.

*Маневицька районна рада народних депутатів
Виконавчий комітет*

Рішення

від 13.03.1984 р. № 66

сmt Маневичі

Про розгляд заяви

громадян села Карасин

Розглянувши заяву громадян села Карасин по питанню відновлення діяльності знятого з реєстрації православного релігійного об'єднання, виконком ради народних депутатів вирішив:

1. В зв'язку з тим, що віруючі громадяни села Карасин з 1962 р. задовольняють релігійні потреби в зареєстрованій діючій православній церкві села Прилісне, яке знаходиться на віддалі 8 км від села Карасин, в реєстрації православного релігійного об'єднання відмовити.

2. Культову будівлю в селі Карасин використати під музей природи.

**Голова виконкому
Секретар**

**І. Г. Стрельцов
Н. І. Сокіл**

*Держархів Волинської обл. – Ф. Р-393. – Оп. 2. –
Спр. 249. – Арк. 34.*